

Отже, в 1860–80-х рр. вивчення історії українсько-сербських зв'язків зазнало певних змін. Провідною темою залишалася історія сербських військових поселень (Нова Сербія та Слов'яносербія), але розширилися аспекти розробки цього питання, зокрема через долучення до історіописання військовослужбовців та інженерів. Історія культурно-освітньої співпраці сербів та українців збагатилася новими фактами. Порівняно зі здобутками науковців першої половини XIX ст., у працях вчених досліджуваного нами періоду закладено підвалини для дослідження торгово-економічних зв'язків сербських та українських земель у XVIII ст. Необхідність вивчення історіографічного процесу в наступні періоди відкриває подальшу перспективу дослідження.

1. Дмитрієв В.С. *Серби в Україні (XVIII – початок XIX ст.): Автореф. ... дис. канд. іст. наук.* – К., 2006.
2. Козлітін В.Д. *Російська та українська еміграція в Югославії (1919–1945 рр.): Дис. ... докт. іст. наук.* – Х., 1997.
3. Матьовка Л.М. *Радянсько-югославський конфлікт 1948–1956 рр.: передумови, етапи і наслідки: Дис. ... канд. іст. наук.* – Ужгород, 2007.
4. Пащенко Є.М. *Українсько-сербські літературні й культурні зв'язки доби бароко XVII–XVIII ст. (Контакти, типологія, стилістика): Дис. ... д-ра іст. наук.* – К., 1996.
5. Посуцько О.М. *Історія Нової Сербії та Слов'яносербії.* – Запоріжжя, 1998.
6. Стешенко Н.Л. *Українська і російська історіографія заселення Степової України в XVI–XVIII ст.: Автореф. дис. ... канд. іст. наук.* – Запоріжжя, 2007.
7. Шилова А.В. *Роль світового співтовариства в урегулюванні югославської кризи та участь у цьому процесі України (90-і рр. XX ст.): Дис. ... канд. іст. наук.* – К., 1998.
8. Кеппен П. *Хронологический указатель материалов для истории инородцев Европейской России.* – СПб., 1861.
9. Иванов П.А. *Обозрение состава и устройства регулярной русской кавалерии от Петра Великого и до наших дней.* – СПб., 1864.
10. Ласковскій Ф. *Матеріали для історії інженерного искусства в России.* – Ч. III: *Опыт изследования инженерного искусства после Императора Петра I до Императрицы Екатерины II.* – СПб., 1865.
11. Щербальскій П. *Потемкин и заселение Новороссийского края.* – М., 1868.
12. Клаус А. *Наши колонии. Опыт и материалы по истории и статистике иностранной колонизации в России.* – СПб., 1869. – Вып. 1.
13. Голубинскій Е. *Краткій очерк истории Православных Церквей Болгарской, Сербской и Румынской или Молдо-Валахской.* – М., 1871.
14. Григорович В.И. *Об участии сербов в наших общественных отношениях.* – О., 1876.
15. Южные славяне, румыны и Петр Великий, в их взаимных сношениях // Кочубинскій А.А. *Мы и они (1711–1878). Очерки истории и политики славян.* – О., 1878.
16. Лазаревскій А. *Люди Старой Малороссии. 2. Милорадовичи // Киевская Старина.* – 1882. – Т. 1. – Кн. 3.
17. Кулаковскій П. *Вук Караджич. Его деятельность и значение в сербской литературе.* – М., 1882.
18. Ульяницкій В.А. *Очерки дипломатической истории восточного вопроса. Дарданеллы, Босфор и Черное море в XVIII в.* – М., 1883.

Skorokhod O.V. History of Ukrainian-serbian relations in publications during the 1860–80's in Russian empire. The historical works on the theme of the Ukrainian-Serbian relations history, published in the 60–80's of the XIX c. in Russian Empire, are analyzed in the article. It was found that during this period the history of Serbian military settlements in the mid-eighteenth century was expanded. Also the authors began to research the problems of cultural and economic relations between the two nations.

Key words: Serbians, Ukrainians, relations, historiographical analysis.

С. В. Трубочанінов

ІСТОРИОГРАФІЯ СТАНОВЛЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ В НАДДНІПРЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ (1840-і рр. – початок ХХ ст.)

У статті аналізується стан розробки проблеми становлення історичної географії в Наддніпрянській Україні у середині XIX – на початку ХХ ст. Вказується на необхідності вивчення діяльності окремих учених.

Ключові слова: історично-географічні дослідження, Наддніпрянська Україна, М. Максимович, Ф. Бруун, Київська історична школа В. Антоновича.

Початковий інтерес до історично-географічних знань в Україні зафіксований ще в літописах княжої доби, проте, справжній науковий підхід до проблем історичної географії вперше був продемонстрований лише у 1840-х рр. У другій половині XIX ст. сформулювалося й уявлення про предмет історичної географії, з'явилося чимало наукових досліджень українських вчених у цій царині. На рубежі XIX–XX ст. історична географія отримала статус навчальної дисципліни [1]. У пропонованій статті розглядаються основні публікації, що висвітлюють розвиток історично-географічних студій та викладання історичної географії у Наддніпрянській Україні у 1840-х рр. – на початку ХХ ст.

Першим звернувся до історичної географії в Україні В. Антонович. 1873 р. у виступі на засіданні Південно-Західного відділення Російського географічного товариства, присвяченого пам'яті ученого-енциклопедиста Михайла Олександровича Максимовича (1804–1873), назвавши останнього творцем історичної географії: «Він, можна сказати, створює історичну географію, поклавши своєю монографією “Про десять древніх російських міст” початок дослідженням з історії заселення краю і особливо колонізації південно-російської» [2, 78]. Праці М. Максимовича, що торкалися питань історичної географії, проаналізовано також у роботах П. Голубовського [3], О. Грушевського [4], П. Клепатського [5], В. Короткого [6].

До другого тому, здійсненого, за ініціативою В. Антоновича, видання творів М. Максимовича, увійшли праці історично-географічні, археологічні й етнографічні. Відділ «історико-топографічний» налічує 40 робіт М. Максимовича, які публікувалися впродовж 1837–1871 рр. у літературно-історичному альманасі «Киевлянин», «Киевских епархиальных ведомостях», «Киевском телеграфе», «Москвиче» тощо [7]. Вибрані українознавчі твори М. Максимовича, його праці з історії Київської Русі, Києва, України були перевидані наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. [8–10].

Сучасником М. Максимовича був учений з Одеси – Філіп Якоб Бруун (1804–1880), або по-російськи – Філіп Карлович Бруун, якого вважали «першим історико-географом Південної Росії». Достатньо повно життя та наукова діяльність останнього висвітлені некрологом невідомого автора в «Журналі міністерства народної освіти» [11], а також у статті його молодшого колеги, ординарного професора Ф. Успенського, яка вийшла в «Записках Новоросійського університету» та окремим виданням [12; 13]. Наприкінці XIX – на початку ХХ ст. про Ф. Брууна з'явилися відповідні статті у енциклопедіях [14; 15], замітки його учня, екстраординарного професора О. Маркевича [16; 17], спогади його добрих знайомих [18].

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. про Ф. Брууна вийшли кілька змістовних повідомлень довідкового характеру сучасних українських дослідників – А. Непомнящого [19], В. Хмарського, О. Дзиговського [20],

О. Яся [21]. Професор римської історії університету в Торонто – Крістер Фредрік Магнус Бруун, нащадок брата Ф. Брууна, опублікував чотири повідомлення про нього в наукових часописах Фінляндії, Італії, Німеччині та Росії [22]. Найбільш повно життя та наукова діяльність Ф. Брууна висвітлені у статті С. Трубочанінова [23].

Свої історично-географічні дослідження Ф. Бруун розпочав у 1846 р. і продовжував до смерті. У 1868 р. Новоросійський університет, «на знак визнання його наукових досягнень у галузі історії та географії узбережжя Чорного моря, особливо генуезьких колоній», присвоїв Ф. Брууну ступінь доктора історії. В лютому 1869 р. Рада університету обрала його екстраординарним професором. Ф. Бруун читав в університеті курси історичної географії (власне історії географічних відкриттів), історичного землезнавства (власне історичної географії), етнографії Скіфії, історії стародавнього Сходу та історії середніх віків [23, 349, 352–353]. 1879 р. дванадцять статей з історичної географії Північного Причорномор'я, які з'явилися у різні роки, увійшли до авторського зібрання творів Ф. Брууна – «Чорномор'я. Збірник досліджень з історичної географії Південної Росії (1852–1877 рр.)». Ця книга була удостоєна престижної в Росії Уваровської премії [24]. Друга частина цього збірника побачила світ вже після смерті Ф. Брууна [25].

У роботі Г. Вербиленко, яка висвітлює історико-географічні дослідження в історично-філологічному відділі ВУАН у 1920–30-х рр., окремий розділ присвячено витокам історичної географії в етнічних українських землях. Так, Г. Вербиленко вважає важливим етапом історико-географічних досліджень в Наддніпрянській Україні діяльність «Комісії для опису губерній Київського учебного округу», «Київської археографічної комісії», експедиції П. Чубинського в Південно-Західний край, за дорученням Російського Географічного Товариства, Південно-Західного Відділу Російського Географічного Товариства, Історичного товариства Нестора-літописця, наукового гуртка В. Антоновича, Українського наукового товариства [26, 27–42, 46–48]. Названим комісіям і товариствам присвячена солідна історіографія, яка, проте, сконцентрована на висвітленні їх суспільно-політичної, етнографічної, фольклористичної, статистичної, археографічної та видавничої діяльності.

Серед визначних учених, спадщина яких заслуговує особливої уваги – постать Володимира Боніфатійовича Антоновича (1834–1908), фундатора Київської історичної школи, одного з основоположників історичної географії в Україні. Внесок В. Антоновича у розвиток історичної географії проаналізований у дослідженнях Л. Добровольського [27], А. Синявського [28], О. Кіяна [29], С. Трубочанінова [30]. За 35-річну науково-педагогічну діяльність у стінах університету, В. Антонович сформував власну наукову історичну школу. Добре відомо про розробку фундаментальних засад історії України представниками його школи, проте, менше відомо про їхню діяльність у царині історично-географічних досліджень. Внесок науковців Київського університету Св. Володимира в історично-географічне дослідження Наддніпрянської України, загалом, з'ясовано у працях С. Трубочанінова [31; 32].

Першою працею, яка розпочала знамениту серію «обласних досліджень» учнів В. Антоновича, стала дипломна робота Миколи Павловича Дашкевича (1852–1908) – «Князіння Данила Галицького по руським і іноземним джерелам», за яку автор отримав золоту медаль у 1873 р. І хоча того ж року М. Дашкеви-

ча було обрано професорським стипендіатом по кафедрі історії світової літератури, він не полишив історичних студій. Перебуваючи в магістратурі (1873–1876), він виголосив відому доповідь про Болохівську землю на III археологічному з'їзді в Києві (1874) [33, 89; 34]. Ще до виходу цієї роботи в офіційних працях з'їзду, вона була опублікована окремим виданням з присвятою В. Антоновичу [35]. М. Дашкевич виявив й обґрунтував існування Болохівської землі як автономного князівства у складі Волинського, а пізніше – об'єднаної Галицько-Волинської держави. Будучи вже відомим дослідником історії західноєвропейської літератури, М. Дашкевич не полишав вивчення Болохівщини [36]. Як зазначає відомий поділлезнавець Л. Баженов, бажання переконатися особисто в доречності гіпотез М. Дашкевича, наштовхнуло В. Антоновича на думку провести археологічні дослідження у цьому регіоні [37, 219–220]. У ґрунтовній монографії А. Чуткого зображені життя і науково-педагогічна діяльність М. Дашкевича в контексті суспільно-політичної ситуації в Україні XIX – початку XX ст. [38].

Золотою медаллю була відзначена праця учня В. Антоновича – Петра Васильовича Голубовського (1857–1907) – «Історія Сіверської землі до половини XIV століття» [39]. Пізніше він набув відомості як автор низки ґрунтовних праць про кочове населення території степової України та суміжних земель. У 1895 р. вийшла монографія П. Голубовського «Історія Смоленської землі», яка була його докторською дисертацією [40]. До смерті він працював на посаді ординарного професора російської історії Київського університету. Сучасники особливо відзначали його історично-географічні дослідження домонгольської доби [41].

Одночасно з П. Голубовським, золоту медаль отримав інший учень В. Антоновича – Дмитро Іванович Багалій (1857–1932). Незважаючи на те, що входження до академічного середовища було для нього досить непростим, його наукова кар'єра склалася досить вдало. У Харківському університеті Д. Багалій читав лекційний курс з історії українських земель, що входили до складу Російської імперії («Історія Південно-Західної Русі»), а також курс з російської історіографії, історичної географії, методики історії [42, 75–76]. Через деякий час, він став одним із визнаних фахівців в галузі історичної географії в Російській імперії, автором ґрунтовних праць у цій галузі [43–47]. Життю та науковій діяльності Д. Багалія присвячено багато робіт. На жаль, у більшості з них про його зацікавленість історичною географією згадується лише побіжно [48, 96, 99, 100].

Ранній історії Поділля була присвячена праця студента Никандра Васильовича Молчановського (1858–1906), опублікована 1883 р. [49]. Талановитому досліднику, який торкнувся важливих питань історичної географії України, присвячені розвідки Ю. Іванова [50] та В. Прокопчука [51].

На конкурсі студентських робіт 1885/1886 н. р. за роботу на тему: «Нарис історії Волинської землі до кінця XIV століття» був відзначений золотою медаллю і премією М. Пирогова О. Андріяшев, а срібну отримав П. Іванов [52, 364, 366]. Праця Олександра Михайловича Андріяшева (1863–1933) була рекомендована до друку радою Університету св. Володимира й опублікована 1887 р. Значну її частину займав географічний нарис Волині [53, 26–100]. Наприкінці XIX – на початку XX ст. він працював в архівах Ревеля та Риги, Петербурзькій археографічній комісії, вивчав історичну географію Новгородської землі. Повернувшись в Україну 1917 р., О. Андріяшев не полишав історично-географічних студій. На жаль, його життя та

діяльність знайшли відображення лише в коротких біографічних довідках [54; 55]. Дослідження ж П. Іванова було опубліковане коштом автора лише 1896 р. в Одесі. Як і в попередній праці, вагомим місце у цій роботі займав географічний огляд території Волинського князівства [56, 66–106]. Життя та діяльність цього ученого не знайшли відображення в історіографії.

Найталановитішим учнем В. Антоновича вважають Михайла Сергійовича Грушевського (1866–1934). Першою його історичною працею була розвідка про південно-руські господарські замки в XVI ст., яка була прочитана на історичному семінарі В. Антоновича 1887 р., а згодом видрукована в «Університетських Известиях». Наступна праця – «Нариси історії Київської землі», яку він почав писати на третьому курсі, здобула йому не лише прихильну оцінку, але й визнання у науковому світі, адже за неї він отримав золоту медаль. Перший розділ монографії присвячено історично-географічному опису Київщини [57, 27–29; 58]. Іншою значною працею М. Грушевського, яка також мала історично-географічне спрямування, була монографія про Барське староство, що стала його магістерською дисертацією. Вона з'явилася друком 1894 р. як відбитка з його вступної розвідки до двох томів «Архива Юго-Западной России» [59]. Все ж, слід зазначити, що в дослідженнях М. Грушевського географічний фактор не займав такого значного місця, як у творчості В. Антоновича [60].

У 1899 р. закінчив Київський університет з дипломом I-го ступеня та золотою медаллю за працю «Турово-Пінське князівство X–XIII ст.» брат М. Грушевського – Олександр (1877–1943) [61, 253], але його праця була опублікована лише через кілька років [62; 63].

Як відомо, у 1880-х рр. В. Антонович запланував грандіозний проект створення історично-географічного словника України, який мав охопити всю територію, де мешкав український народ. До роботи з його складання він залучив багатьох своїх учнів. На жаль, цей проект не вдалося реалізувати, хоча вченим була систематизована і розподілена за відповідними районами України величезна кількість зібраних матеріалів [64, VIII, IX]. Г. Вербиленко підкреслює, що, після відходу від справ В. Антоновича, подальшу роботу в галузі історичної географії здійснювали представники його наукової школи – О. Андрієвський, В. Вовк-Карачківський, І. Каманін, В. Щербина та ін. [26, 42]. Проте, саме О. Грушевський 1919 р. став керівником Постійної комісії для видання історично-географічного словника української землі, створеної у системі УАН, з метою реалізації проекту В. Антоновича [65, 279].

Таким чином, наявна історіографічна база дає можливість стверджувати про значні напрацювання українських істориків у висвітленні становлення історичної географії в 1840-х рр. – на початку XX ст. Слід підкреслити, що поданий нами перелік імен науковців, які залишили свій слід на ниві історичної географії досліджуваного періоду, не є вичерпним. Діяльність таких учених, як В. Лянскоронський, В. Данилевич та ін. стане предметом наступної історіографічної розвідки.

1. Трубочанінов С.В. *Історична географія: виникнення наукової дисципліни та її розвиток* // Трубочанінов С.В. *Історико-географічні дослідження. – Кам'янець-Подільський, 2008. – Т. 1.*
2. Антонович В.Б. [Промова на засіданні, присвяченому пам'яті М. Максимовича] // *Записки Юго-западного Отдела Императорского Русского географического общества. – К., 1874. – Т. 1.*
3. Голубовський П. *Исторические труды М. А. Максимовича // Чтения в Историческом обществе Нестор-летописца. – 1905. – Кн. 18. – Вып. 3–4.*

4. Грушевский А.С. М. А. Максимович (1804–1873). *Из украинской историографии XIX в. // Известия Отделения русского языка и словестности Императорской Академии Наук. – 1906. – Т. XI. – Кн. 1.*
5. Клепачевский П. М. Максимович як історик // *Україна. – 1927. – Кн. 6.*
6. Короткий В. Михайло Максимович // *Історіографічні дослідження в Україні. – К., 2005. – Вип. 15.*
7. Максимович М.А. *Собрание сочинений. – К., 1877. – Т. II.*
8. Максимович М.О. *Киевъ явился градомъ великимъ...: вибрани українознавчі твори. – К., 1994.*
9. Максимович М.О. *У пошуках омріяної України: вибрани українознавчі твори. – К., 2003.*
10. Максимович М.О. *Вибрані твори з історії Київської Русі, Києва і України. – К., 2004.*
11. А. Б. Ф. К. Брун (некролог) // *Журнал Министерства народного просвещения (далі – ЖМНП). – 1880. – Ч. ССXI. – Отд. IV.*
12. Успенский Ф.И. *Филипп Карлович Брун, 1804–1880 гг. (с фотографическим портретом) // Записки Императорского Новороссийского университета. – О., 1881. – Т. 32.*
13. Успенский Ф.И. *Филипп Карлович Брун (1804–1880 гг.). – О, 1881.*
14. [Рудаков В.Е.]. *Брун (Филипп Карлович) // Энциклопедический словарь. – СПб., 1891. – Т. IV-а.*
15. Брун Филипп Карлович // *Русский биографический словарь. – СПб., 1908. – Т. 3.*
16. Маркевич А.И. *Двадцатипятилетие императорского Новороссийского университета: Историческая записка и академические списки. – О, 1890.*
17. Маркевич А.И. *Поправки и дополнения к статье «Профессоры братья Бруны» // Русская старина. – 1898. – № 4.*
18. Филиппов М.А. *Профессоры братья Бруны. Из воспоминаний // Русская старина. – 1898. – № 1.*
19. Непомнящий А.А. *Брун Филипп Карлович // Непомнящий А.А. Очерки развития исторического краеведения Крыма в XIX – начале XX в. – Симф., 1998.*
20. Хмарський В., Дзиговський О. *Брун Филип Карлович: історик, історико-географ, археолог, археограф // Професори Одеського (Новоросійського) університету: Біограф. словник / Ред. В. Сминтина. – О., 2000. – Т. 2.*
21. Ясь О.В. *Брун Филип Карлович // Енциклопедія історії України / Редкол.: В. Смолій та ін. – К., 2003. – Т. 1.*
22. Bruun C. *Der Althistoriker Philip Bruun zwischen St. Petersburg und Odessa // Hyperboreus: Классическая филология и история. – СПб., 2004. – Вып. 10.*
23. Трубочанінов С.В. «Перший історико-географ Південної Росії» (Філіп Бруун) // *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка. – Кам'янець-Подільський, 2013. – Т. 23.*
24. *Отчет о двадцать первом присуждении наград гр.Уварова // ЖМНП. – 1878. – Часть СС. – Отд. IV.*
25. Брун Ф.К. *Черноморье: сборник исследований по исторической географии Южной России (1852–1877 гг.). – О., 1880. – Ч. 2.*
26. Вербиленко Г. *Історико-географічні дослідження в історично-філологічному відділі ВУАН у 20–30-х рр. XX ст. – К., 2014.*
27. Добровольський Л. *Праці В. Б. Антоновича на ниві історичної географії // Записки Історично-філологічного відділу ВУАН. – Кн. IX. – К., 1926.*
28. Синявський А. В. Б. Антонович як географ України // *Синявський А. Вибрані твори. – К., 1993.*
29. Кіян О. *Історична географія в науковій спадщині Володимира Антоновича // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету: Зб. наук. пр. – Рівне, 2008. – Вип. 12.*
30. Трубочанінов С.В. *Вплив археології та місце В. Б. Антоновича у становленні історичної географії як науки та навчальної дисципліни (друга половина XIX – початок XX ст.) // Археологія & Фортифікація України: Зб. мат. IV Всеукр. конф. – Кам'янець-Подільський, 2014.*
31. Трубочанінов С.В. *Історико-географічні дослідження та викладання історичної географії у вищій школі Над-*

- дніпрянської України у XIX ст. // Гілея: науковий вісник: Зб. наук. пр. – К., 2014. – Вип. 88.
32. Трубчанинов С.В. Исторично-географічне вивчення Наддніпрянської України науковцями Університету св. Володимира // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка: історичні науки. – Кам'янець-Подільський, 2014. – Т. 24.
 33. Марченко Н.П. Микола Павлович Дашкевич: визнаний і незнаний діяч української науки // Українська біографістика: Зб. наук. пр. – 2010. – Вип. 6.
 34. Дашкевич Н.П. Болоховская земля и ее значение в русской истории // Труды Киевского археологического съезда. – К., 1878. – Т. 2.
 35. Дашкевич Н. Болоховская земля и ее значение в русской истории: эпизод из истории Южной Руси в XIII и XIV ст. – К., 1876.
 36. Дашкевич Н.П. Еще разыскания и вопросы о Болохове и Болоховцах // Университетские известия. – К., 1899. – № 1.
 37. Баженов Л. Володимир Антонович – один з фундаторів української наукової історичної регіоналістики (до 100-річчя із дня смерті визначного вченого) // Регіональна історія України: Зб. наук. ст. – К., 2008. – Вип. 2.
 38. Чуткий А.І. Микола Дашкевич (1852–1908). – К., 2008.
 39. Голубовский П.В. История Северной земли до половины XIV столетия. – К., 1881.
 40. Голубовский П.В. История Смоленской земли до начала XV ст. – К., 1895.
 41. Д. Д. Проф. П.Голубовський. Посмертна згадка // Киевская старина. – 1907. – Т. 4.
 42. Багалій Д.І. Автобіографія. 50 літ на стороні української культури. – Х., 2002.
 43. Багалей Д. Что желательно для русской исторической географии? // Труды VII археологического съезда в Ярославле, 1887. – М., 1890. – Т. I.
 44. Багалей Д.И. Материалы для истории колонизации и быта степной окраины Московского государства (Харьковской и отчасти Курской и Воронежской губерний) в XVI–XVIII столетии. – Х., 1886.
 45. Багалей Д.И. Очерки по истории колонизации и быта степной окраины Московского государства. – М., 1887.
 46. Багалей Д.И. Колонизация Новороссийского края и первые шаги его по пути культуры: Исторический этюд (оттиск из «Киевской старины»). – К., 1889.
 47. Багалей Д.И. Материалы для истории колонизации и быта Харьковской и отчасти Курской и Воронежской губерний. – Х., 1890.
 48. Богданина О.М. Слобідський літописець історії України Д. І. Багалій // Укр. іст. журн. – 2008. – № 1.
 49. Молчановский Н.В. Очерк известий о Подольской земле до 1434 г. (Преимущественно по летописям). – К., 1883.
 50. Иванов Ю.Ф. Жизнь и судьба украинского историка Н. В. Молчановского // Белоруссия и Украина: История и культура. – М., 2008.
 51. Прокончук В.С. Никандр Васильович Молчановський – історик, краєзнавець // Українська біографістика: Зб. наук. пр. – К., 2010. – Вип. 7.
 52. Соколова Н.Д. Медальні праці з російської та української історії студентів Університету св. Володимира (1834–1917 рр.) // Історіографічні дослідження в Україні. – К., 2008. – Вип. 18.
 53. Андрияшев А.М. Очерк истории Волынской земли до конца XIV столетия. – К., 1887.
 54. Михальченко С.И. Историк Александр Михайлович Андрияшев // Регіональне та загальне в історії: Тези Міжн. наук. конф. – Д., 1995.
 55. Ворончук І. Андрияшев Олександр Михайлович // Українські архівісти (XIX–XX ст.): Біобібліографічний довідник. – К., 2007.
 56. Иванов П.А. Исторические судьбы Волынской земли с древнейших времен до конца XV в. – О., 1895.
 57. Винар Л. Ранні історичні праці Михайла Грушевського і Київська історична школа В. Антоновича // Український історик. – 1966. – № 3–4.
 58. Грушевский М.С. Очерк истории Киевской земли от

- смерти Ярослава до конца XIV столетия. – К., 1891.
59. Грушевский М.С. Барское староство. – К., 1894.
60. Домбровский О. Географічний фактор в ранньоісторичній схемі «Історії України-Руси» М.Грушевського // Домбровский О. Студії з ранньої історії України: Зб. пр. – Л.; Н.-Й., 1998.
61. Матяш І. «Він ніколи не був ні шовіністом, ні націоналістом, а лише українцем...» Життєва драма О. Грушевського // З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ. – 2000. – № 2–4.
62. Грушевский А. Пинское Полесье. Исторические очерки XI–XIII вв. – К., 1901. – Ч. 1.
63. Грушевский А. Пинское Полесье. Исторические очерки XIV–XVI вв. – К., 1903. – Ч. 2.
64. Мельник-Антонович К. До видання I тому творів В. Антоновича // Антонович В. Твори. – Т. 1. – К., 1932.
65. Савченко І. Заснування Української Академії Наук і започаткування академічних досліджень // Національна та історична пам'ять: Зб. наук. пр. – 2013. – Вип. 7.

Trubchaninov S.V. Historiography of historical geography formation in Naddnieper Ukraine (the 1840's – the beginning of the XX c.). In the article is analyzed the status of the historical geograph formation development in the Naddnieper Ukraine in the middle of the XIX – the early XX c. Is specified the necessity of study the activities by individual scientists.

Key words: historical geography research, Dnieper Ukraine, M. Maksymovych, Ph. Bruun, Kyiv historical school V. Antonovych.

Л. М. Крот, В. О. Крот

ВИСВІТЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЗЕМСЬКИХ УСТАНОВ НА СТОРІНКАХ «КИЄВСЬКОЇ СТАРИНИ»

У статті проаналізовано публікації, присвячені діяльності земських установ, що друкувалися в «Киевской старине». Особливу увагу звернено на їх зусилля в напрямі розвитку української мови та культури.

Ключові слова: «Киевская Старина», земство, мова, культура, часопис.

Журнал «Киевская Старина» відіграв значну роль в українському громадському житті кінця XIX – початку XX ст. Крім історичної тематики, помітне місце в його публікаціях займали проблеми з суспільного життя, зокрема такі, як становище української мови та культури. Зміст часопису зазнав суттєвих змін на початку XX ст. На це звертав увагу М. Грушевський, зазначивши: «Зі смертю Лазаревського (в 1902 р.) журнал почав помітно схилитися до занепаду. Нестачу наукового матеріалу редакційний гурток намагався до деякого часу компенсувати розширенням програми у бік громадсько-політичний і белетристичний» [1, 229–265]. Однак те, що М. Грушевський вважав тоді недоліком часопису, сьогодні представляє цінний джерельний матеріал з історії України кінця XIX – початку XX ст. Адже він друкував чимало цінних заміток про тогочасні громадські події в різних регіонах країни, зокрема висвітлював діяльність земських установ.

Хоча сьогодні дослідженням «Киевской Старини» займається чимало науковців, журнальні публікації на громадські теми вивчені недостатньо. Названу проблему розглядала М. Палієнко – авторка кандидатської дисертації [2] та ґрунтовної монографії [3], в якій, на основі широкої джерельної бази, проаналізовано наукову та громадську діяльність редакції журналу, охарактеризовано основні публікації, що з'являлися на його шпальтах. О. Киян [4] та Н. Побірченко [5] досліджували публікації часопису з розвитку освіти на українських землях. У той же час проблема висвітлення роботи органів місцевого самоврядування на сторінках часопису поки що залишається практично не вивченою. Завдання автора полягає в заповненні цієї прогалини.